

GENADE EVANGELIE

R. Brinkman © Bijbel Aktueel. <http://www.bijbelaktueel.nl>

”Geliefden, daar ik mij in alle opzichten beijver u te schrijven over ons gemeenschappelijk heil, zie ik mij genoodzaakt het te doen met de vermaning, tot het uiterste te strijden voor het geloof, dat eenmaal de heiligen overgeleverd is.” Brief van Judas, vers 3.

1	INLEIDING: GENADE EVANGELIE	2
1.1	“MANNEN VAN NAAM”	2
1.2	DOOR GENADE BEHOUDEN, MAAR HOE?	3
2	GENADE VOOR IEDEEREEN!	4
2.1	WAT WILLEN MENSEN ONS VERTELLEN?	4
2.2	CONCORDANT VERTALEN	6
2.3	DE CONTEXT	7
3	GOD WIL DAT ALLE MENSEN GERED WORDEN	7
3.1	BEVESTIGING DOOR PETRUS	8
3.2	DE EERSTE GEMEENTE	9
3.3	SCHRIFT MET SCHRIFT VERGELIJKEN	10
3.3.1	<i>De goede strijd</i>	10
3.3.2	<i>Hij heeft ons gered</i>	11
3.3.3	<i>Uitverkorenen</i>	12
4	VOOR EEUWIG VERLOREN?	13
4.1	AION OF AIONEN.....	13
4.2	DILEMMA.....	16
5	HOE ZIT DAT MET DE HEL?	17
5.1	HET WOORD OF BEGRIP “HEL”	17
5.2	DE 2 ^e OPSTANDING: DE EEUWIGE DOOD	18
6	NAWOORD	21

1 Inleiding: Genade Evangelie

1.1 “Mannen van Naam”

Door de eeuwen heen zijn er duizenden, zo niet tienduizenden, predikanten, voorgangers en Bijbelleraren geweest die trouw alles wat hun voorgaande leraren onderwezen in zich hebben opgenomen en doorgegeven aan de gemeente van onze Here Jezus. Hun werk, trouw en liefde voor het Woord van God, de Bijbel, is het fundament van veel kerken en gemeenten geweest. De meeste van deze mensen kennen we niet (meer); hun namen zie je soms nog in een kerk, onder een portretje. Of ze worden genoemd in een boekje of op een website die de historie van een lokale kerk of gemeente beschrijft. Maar de meeste zijn in de vergetelheid geraakt.

In die rij voorgaande broeders zijn er soms die opvielen door hun bijzondere talenten of visie, bijvoorbeeld omdat zij geweldig sprekers waren, begaafde evangelisten of hele goede schrijvers. Er waren er ook die enorme organisatoren waren of mensen die inzichten kregen waardoor er opwekkingen ontstonden. Mensen die door de Here Jezus werden gebruikt om Zijn Gemeente weer “op het rechte spoor” te brengen. Met een ouderwetse uitdrukking: “Mannen van naam”.

Voorbeelden van deze broeders die u misschien allemaal wel kent zijn mensen als de kerkhervormers Maarten Luther, Johannes Calvijn en Menno Siemonsz, Ds. Charles Spurgeon, de Wesley's, John N. Darby, Dr. C.I. Scofield, Dwight L. Moody, Billy Graham. In Nederland kennen we natuurlijk namen als br. Johannes de Heer, Jb. Klein Haneveld, Br. Kits sr. En vele anderen!

Vaak zien we pas ná hun dood wat voor een geweldige boodschap deze mensen brachten en wat het effect er van is geweest – landelijk maar vaak ook wereldwijd – op de Gemeente van de Here Jezus Christus. En nog dagelijks zijn er mensen die hun boeken, brochures en artikelen lezen of gebruiken om weer anderen onderwijs te geven over- en uit de Bijbel. Het waren en zijn de “natuurlijke” of “geboren” leiders; mensen die het niet nodig hebben zich ergens op te beroepen om toch door iedereen aanvaard en geaccepteerd te worden als leidende broeder binnen een lokale gemeente maar ook ver daarbuiten. Zélf s door degenen die het niet met hun eens waren of zijn en hun inzichten niet deelden.

Wat was het wat deze mannen allemaal kenmerkte? Wat ze nu écht uniek maakte? Volgens mij was het dit: zij wisten met hun prediking en onderwijs **het hart van de mensen** te raken. Mensen kwamen, door hun werk, tot **een levend geloof** in de Here Jezus.

Natuurlijk is er wel het een en ander te zeggen over wat ze leerden; maar we moeten naar mijn mening ook alles zien in het licht van de tijd waarin zij leefden! Als we kijken naar Maarten Luther zien we nu misschien dingen waarvan we zeggen: dat is niet zo, hij zag dat helemaal niet juist. Maar als we het plaatsen in de tijd waarin hij leefde dan veroorzaakte de kern van zijn verkondiging een regelrechte revolutie in de donkere tijden van de middeleeuwen: “alléén de Schrift, alléén de Genade, alléén het Geloof”.

Maarten Luther was daarmee feitelijk een **restaurateur** van het Evangelie van de Genade dat in de Bijbel -met name- door Paulus gepredikt werd aan de ongelovige niet-Joden: de heidenen. Maar in Luther's drie “Sola's” speelde niet alleen de genade een belangrijke rol; het was niet voor niets dat Luther de Schrift, de Bijbel, voorop stelde: “Sola Scriptura”, alléén de Schrift. Dát was de bron waaruit hij putte en leerde. Met al zijn (menselijke) beperkingen.

Ook de bekende (Baptisten) predikant C.H Spurgeon, die ik eerder noemde, was een prediker die de boodschap van Genade centraal stelde. En als we naar John N. Darby kijken? Hij had een prachtig leven kunnen hebben; hij kwam uit de 'betere kringen', was advocaat en had een eigen praktijk. Hij had dus een leven met aanzien, geld en luxe kunnen leven. Deze man deed iets anders. Hij kwam tot geloof en gaf werkelijk alles ten behoeve van het Evangelie. Hij was een onvermoeibare evangelist, herder en leraar. Ook in zijn bediening stond de Genade centraal. Maar evenals bij Luther was zijn vertrekpunt de Bijbel. Dwight L. Moody is nog zo'n bekend voorbeeld: hij was hard op weg een financiële tycoon te worden. Ook hij gaf alles op voor het Evangelie. En bereikte honderdduizenden mensen. Veel van de liederen die hij samen met Shanky schreef en publiceerde kennen we nu nog; een groot aantal zijn er opgenomen in de bekende bundel van Johannes de Heer.

De Bijbel was bij al deze grote, zeer geleerde en geestvervulde mannen Heilig, onaantastbaar en onfeilbaar.

1.2 Door genade behouden, maar hoe?

Tegenwoordig wordt veel gesproken over het zogenaamde "**Genade Evangelie**". Het is bijna een gevleugelde uitdrukking geworden. Veel mensen, met een beroep op Paulus, leren dat we door Genade behouden zijn. **En dat is ook zo.** Immers; nagenoeg alle protestantse en evangelische kerken hebben door de eeuwen dit geleerd: Iedereen die geloofd in Jezus Christus als de Zoon van God is behouden door het geloof, en dat niet omdat we het verdiend zouden hebben maar **uit genade**. Dat is: het is een gift of cadeau van God. Je krijgt het helemaal voor niets. In de brief aan de Efeziërs schrijft Paulus het zo:

Door **Zijn genade** bent u nu immers gered, **dankzij uw geloof**. Maar dat dankt u niet aan uzelf; het is **een geschenk van God** (Efeze 2:8, NBV).

Wat was dat cadeau? Wat was die Genade? Dat we **voor eeuwig gered** zijn, en dat helemaal niet omdat we het verdiend hebben maar omdat wij in Jezus geloven: "dankzij uw geloof". Dit is wat er eeuwenlang gepredikt is in kerken, gemeenten en groepen. En het is aanvaard en geloofd, door de eeuwen heen, door miljarden mensen; tot hun behoud!

Toch is er klaarblijkelijk verwarring ontstaan. Want er is strijd in de gemeenten, kerken en gelovigen onderling. Er zijn er die beweren dat wat we hier boven schreven niet juist is. Er zijn "nieuwe inzichten" ontstaan over dit onderwerp, met name in de laatste honderd jaar. En via ons werk via onder andere onze "internet-evangelisatie" komen we regelmatig in contact met mensen die ons proberen duidelijk te maken dat onze prediking niet juist is. Daarom voel ik mij genoodzaakt om hierover na te denken en u te laten delen in mijn gedachten hierover.

Dit schrijven is bedoeld als een poging om vanuit de Bijbel een aantal zaken over dit belangrijke onderwerp op een rij te zetten op een manier die –en dat is echt mijn hoop- voor iedereen duidelijk te begrijpen is. Want zoals ik al eerder schreef over Luther: we moeten de Schrift, de Bijbel, voorop zetten – net zoals hij en vele anderen dit deden. Wat de Bijbel leert, dat is belangrijk. **Niet wat wij mensen leren of graag willen.**

Voorzover mogelijk gebruik ik daarom dan ook de Nieuwe Bijbel Vertaling (NBV). Niet omdat ik de NBV nu zo'n geweldig goede vertaling vind, maar omdat deze goed leesbaar is voor de gemiddelde Nederlander. Natuurlijk heb ik voor het schrijven van dit stuk wel de NBG en de Staten Vertaling er naast gelegd en in veel gevallen zelfs als uitgangspunt gebruikt.

Tot slot wil ik nog opmerken dat niet mijn woord van belang is. Uiteindelijk heeft de Bijbel het éérste én het láátste woord.

Doe dus wat de gelovigen uit Berea ook deden:

De Joden in Berea waren welwillender dan die in Tessalonica, want ze luisterden vol belangstelling naar de verkondiging van het evangelie en bestudeerden dagelijks de Schriften om te zien of het inderdaad waar was wat er werd gezegd.
(Handelingen 17:11)

We zullen in wat hier na komt éérs de “nieuwe” gedachten kort bespreken.

2 Genade voor iedereen!

Er zijn groepen en gemeenten die menen dat het Evangelie van Genade dat Luther en anderen predikten een andere inhoud heeft gekregen of anders uitgelegd zou moeten worden, zie ook verder. We moeten hier dus noodgedwongen op ingaan. Want steeds weer worden we geconfronteerd met deze gedachten. Het einddoel van de discussie lijkt vast te staan: “ga met ons en doe als wij”. Elke tegenwerping of andere gedachte wordt weer gepareerd met nieuwe gedachten en uitleggingen.

De ervaring is dat men daar zéér vasthoudend in is. Er worden grote bedragen gespendeerd aan het verspreiden van deze gedachten. Als mensen zó vasthoudend zijn, en er zóveel voor over hebben, dan moet het een boodschap zijn die (voor hen) heel belangrijk is. Als die boodschap voor andere Christenen zó belangrijk is, mag ik die dan zomaar terzijde leggen onder het motto: “zo heb ik dat nooit geleerd en dus is het niet waar”?

Ik denk dat alles onderzocht moet worden ⁱ⁾. En heb dat gedaan. Vandaar dit schrijven! Niet om iets te bestrijden, maar een eerlijk onderzoek te doen naar wat er geleerd wordt en “of deze dingen zo zijn”. Want áls het eens waar zou zijn wat mensen ons vertellen hierover... dan is dat een revolutionaire boodschap waarbij de Reformatie in het niet valt.

2.1 Wat willen mensen ons vertellen?

De bewering is dat God – in tegenstelling tot wat Paulus schrijft in Efeze 2:8 – de mens **niet op basis van zijn geloof behoudt**, maar dat **alle mensen** behouden zullen worden, uiteindelijk. Dat het Gods wil is dat iedereen behouden zal worden en dat het daarom ook zal gebeuren.

Kort samengevat komt het er op neer dat God, door Jezus' werk, iedereen zal behouden. Ongeacht of de mensen nu wél of niet geloofden in Christus' verzoenende kruisdood en ongeacht of zij als een Christen geleefd hebben. Deze **universele** redding van de mens zal in de toekomst plaatsvinden wanneer God alle mensen tot berouw en inkeer zal brengen. Dit moment kan zijn tijdens iemands leven óf na zijn dood, bij de 2^e opstanding. ⁱⁱ⁾ Deze opvatting wordt (Christelijk) “Universalisme” of “Alverzoening” genoemd.

Het (Christelijke) Universalisme ontkent meestal niet dat mensen (een tijd) gestraft zullen worden voor hun ongeloof. Vaak is men echter van mening dat ná deze “tijdelijke” straf of “tuchtiging” de (overleden) mens weer levend gemaakt wordt (bij de opstanding van de doden, wanneer Christus weer naar de aarde komt) en daarna nogmaals een kans krijgt berouw te tonen over zijn leven zónder God. De veronderstelling is dat dan ook iedereen dat doet. Dan zou de mens alsnog behouden of gered zijn.

Naast het Christelijk Universalisme zijn er ook andere stromingen die een (soort van) universele redding van de mensen leren, zoals het Bhoedisme.

We willen bij twee van deze groepen luisteren naar wat zij te zeggen hebben hierover:

God wil dat alle mensen gered worden en... Hij *is* een Redder van alle mensen! Dit is "het Evangelie van de gelukkige God". ⁱⁱⁱ⁾

Dat God "een redder is van alle mensen" wordt gebaseerd op een (bepaalde) uitlegging en vertaling van 1 Timoteüs 2:4 en 1 Timoteüs 4:10 (later meer hierover). En verder lezen we:

Het wordt tijd, dat niet-Joden nu eindelijk naar Paulus, de apostel van de natiën, gaan luisteren en het geweldige evangelie gaan verkondigen, dat betrouwbaar is en alle aanneming waard: 'omdat wij onze hoop gevestigd hebben op de levende God, Die een Heiland (lett.: Redder) is voor (lett.: van) alle mensen, inzonderheid voor (lett.: van) de gelovigen. Beveel en leer dit!' ^{iv)}

De tekst in de NBV-vertaling geeft deze gedeelten zo weer:

Dat is goed en welgevallig in de ogen van God, onze redder, die wil dat alle mensen worden gered en de waarheid leren kennen (1 Tim. 2:3, 4) Hiervoor zwoegen en strijden wij, omdat wij onze hoop gevestigd hebben op de levende God, die de redder is van alle mensen, bovenal van de gelovigen. (1 Tim 4:10)

De conclusie zou dus kunnen zijn: "Ja, het staat er!" – God wil dat alle mensen behouden worden! Hij is immers "een redder van alle mensen"? Waarom doe je nu zo moeilijk daarover? Wil je graag dat mensen dan **niet** gered worden?

Iemand schreef mij laatst, samengevat, woorden van deze strekking: "Waarom wilt u zo graag dat iedereen, behalve de zogenaamde wedergeboren Christenen, naar de hel gaat ..(.).. er is trouwens helemaal geen hel, dat is een onjuiste vertaling.. (.)..". Jammer, want deze broeder had kunnen weten dat ik dat helemáál niet wil, immers: waarom zijn we dan zo actief met verkondiging van het Evangelie via onder andere onze internet-activiteiten? Op de vraag of er wel of géén hel is kom ik later nog terug.

Toen ik jonger was, ca. een jaar of vijftien, zestien, zat ik al met deze vraag: wáárom toch was ik als Christen wel behouden en alle anderen niet. Hoe zit het bijvoorbeeld met de Joden? Dat was toch Gods volk? Hoe zat dat met de moslims, die konden het toch niet weten? Of onbereikte mensen in afgelegen gebieden? Het maakte mij zelfs boos op God. Ik vond Hem oneerlijk! Al die mensen die niet geloofden in Jezus, die gingen allemaal verloren? Daar klopte iets niet aan vond ik toen. Als men mij toen voorgehouden had dat God dat inderdaad niet wil en "een redder van alle mensen is" dan had ik die gedachte meteen omarmd.

Maar voordat ik, nu ik een aantal jaren verder ben, zou willen of kunnen beamen dat iedereen behouden wordt zou ik het toch graag wat verder willen onderzoeken. Want ook ik neem een voorbeeld aan wat de mensen uit Berea deden! Los daarvan, het is géén goede manier van Bijbeluitleg om ons hele hebben en houden aan één **vertaalde** tekst op te hangen. Het is een goede gewoonte "schrift met schrift" te vergelijken, toch? En, ook de context waarin iets ons verteld wordt in de Bijbel of geschreven is, is heel belangrijk. Anders vervallen we in het zogenaamde "Biblicisme".

Is het Gods **wil** dat iedereen behouden wordt? Met andere woorden: zou Hij dat graag zien gebeuren? Persoonlijk ben ik daar voor de volle honderd procent van overtuigd. De vraag die wat mij betreft (nog) open staat is: gebéurt dit dan ook?

2.2 Concordant vertalen

Een belangrijke rol in het zogenaamde “Genade Evangelie” is weggelegd voor het “concordant vertalen”. Dat betekent –*in principe*– dat élk woord in het Grieks of Hebreeuws slechts naar één woord in onze taal vertaald kan worden. Dit is taalkundig een onmogelijkheid, dat zal elke student die (Bijbels) Grieks heeft geleerd beamen. Maar u hoeft hiervoor mij niet op mijn woord te geloven. Laten we hierin verwijzen naar wat bijvoorbeeld het Nederlands Bijbelgenootschap er over zegt:

Wie wil voldoen aan de eis van concordant vertalen moet elk woord in het Hebreeuws of Grieks steeds met hetzelfde woord in het Nederlands weergeven. [...] Het Hebreeuwse woord 'roeach' bijvoorbeeld heeft verschillende betekenissen zoals: wind, geest, adem, lucht, windstreek, gezindheid. En het is onmogelijk daarvoor één Nederlands woord te vinden dat in alle omstandigheden inzetbaar is. Datzelfde geldt voor het Hebreeuwse woord 'nèfèsj' dat al naar gelang het zinsverband ziel, leven, adem, verlangen, wil, persoon en ook gevoel kan betekenen. ^{v)}

Deze stelling wordt door honderden –zometert duizenden– Bijbelgeleerden, predikanten en voorgangers in Nederland onderschreven. Het is het leidende principe geweest van nagenoeg alle Bijbelvertalers en vertalingen.

Zou het mogelijk zijn consequent en concordant te vertalen van de ene taal naar de andere, dan was het niet meer nodig dat er vertalers waren. Dan zouden we beter computers kunnen inzetten, immers: je “voert” de computer de nodige woordenboeken, het te vertalen stuk tekst (brondocument) en klaar ben je: het brondocument wordt gelezen door de computer, automatisch door het woordenboek gehaald en er ligt een vertaalde tekst klaar voor gebruik! U voelt wel aan: dat resulteert in bijzonder wonderlijke boeken. Denk aan de (beruchte) handleidingen die geleverd worden bij elektronica uit het Verre Oosten. Of projecten (op internet) als “BabbleFish” en de diverse vertaalprogramma’s die inmiddels beschikbaar zijn.

Er komt uit deze producten of methoden van ‘vertalen’ nooit een echt goede, leesbare, tekst te voorschijn. De mens, de vertaler, is nog altijd nodig ten behoeve van een stuk correctie, grammaticale aanpassingen en interpretaties van de brontaal naar de doeltaal.

Een voorbeeld hiervan is de volgende “machinale” (en daarmee zeer concordante!) vertaling van een Bijbeltekst vanuit de ene taal (Engels) naar de andere (Nederlands):

"Ik ben het levende brood dat **beneden van hemel** kwam".
(Johannes 6:51).

U ziet dat een concordante vertaling er zelfs toe leidt dat er een enorme fout ontstaat, namelijk: de Here zou het levende brood zijn dat “**beneden van hemel**” (“came down from heaven”) zou zijn gekomen. Wij weten dat de Hemel **boven** is; de NBV Vertaling heeft dan ook (correct) vertaald:

“Ik ben het levende brood dat uit de Hemel is **neergedaald**”

En dat is ook exact de juiste vertaling van deze (Engelse) uitdrukking!

Ik wil hiermee de Schrift niet bespotten uiteraard en het ‘concordant vertalen’ niet belachelijk maken of terzijde schuiven. Het heeft voor bepaalde [methoden van] studie(s) zéker zijn voordeel en nut. Maar, wat ik duidelijk wil maken is dat het niet als een “zaligmakende methode” of “enig juiste methode” moet worden gepresenteerd. Echter, omdat de verkondigers van het “Genade Evangelie” deze methode gebruiken zal ik dezelfde methode af en toe ook gebruiken. Náást natuurlijk het gebruiken van de “reguliere vertalingen”, ter vergelijk.

2.3 De context

Eerder al wees ik op het belang van de context. Bovenstaande voorbeeld illustreert dit naar mijn mening heel duidelijk; wie de context of de algemene Boodschap van de Bijbel en het Christelijk geloof niet kent, gaat met “concordant vertalen” totaal de mist in.

Het eerdere voorbeeld, van Engels naar Nederlands machinaal vertalen, is niet alleen op deze twee talen toepasbaar maar in alle talen zullen we, wanneer we consequent woord voor woord “concordant vertalen” dergelijke blunders gaan krijgen met alle misverstanden van dien. Het werk van een goede vertaler mag daarom absoluut niet onderschat worden!

In Protestant Biblical Interpretation van Bernard Ramm, jarenlang een standaardboek op de Bijbelscholen wereldwijd, staat dan ook over de “hermeneutische principes” dat

een Bijbelvers nooit als op zichzelf staand mag worden beschouwd, maar dat er altijd gekeken dient te worden naar de tijd waarin de uitspraak of het geschrevene in stond, andere Bijbelverzen mee vergeleken dienen te worden, de bedoeling in die zin of iets “poëtisch” danwel letterlijk opgevat dient te worden, etc. teneinde een juiste uitleg te geven of begrip te vormen van hetgeen bedoeld is.

Met andere woorden: we mogen een tekst of woord uit de (grond)tekst nooit op zichzelf beschouwen maar moeten altijd de context waarin het is geplaatst er bij betrekken om het goed te (kunnen) begrijpen. Daarmee is (uitsluitend) concordant vertalen en uitlegging hierop baseren principieel onjuist en ongeschikt voor een goede begripsvorming van de (bedoeling van) de Bijbel.

Wijs ik concordant vertalen hiermee helemaal af? **Absoluut niet!**
Het heeft zijn waarde mits **goed gebruikt** en met de **juiste bedoelingen**.

3 God wil dat alle mensen gered worden

We gaan terug naar de tekst(en) uit 1 Timoteüs. De “lineaire vertaling”^{vi} van de (Griekse) grondtekst geeft weer (woordvolgorde aangepast naar een normale Nederlandse zin):

“Die wil dat alle mensen behouden worden en tot erkenning der waarheid komen” (1 Tim 2:4). “Hierom getroosten wij ons moeite en grote inspanning omdat wij onze hoop gevestigd hebben op de levende God die is: een Heiland voor alle mensen inzonderheid voor de gelovigen” (1 Tim 4:10).

En hier ziet u misschien bij aandachtig lezen een opvallend iets. In het citaat wat ik aanhaalde, waar men zich beroept op de letterlijke (“concordante”) tekst staat:

1. “Die een Heiland (lett.: Redder) is voor (lett.: van) alle mensen”

Maar in **mijn citaat** uit de “grondtekst” (dezelfde “concordante vertaling” die waarschijnlijk ten grondslag lag aan bovenstaande) staat:

2. “de levende God die is: een Heiland voor alle mensen”

Wat is nu waarheid? Ik had beloofd het eenvoudig te houden en nu zit ik al met “grondtekst” te goochelen? Nee, dat valt wel mee. Ik heb een “concordante” of “lineaire” vertaling geraadpleegd, en deze geeft de Griekse tekst woord-voor-woord weer in het Nederlands (de NBG-vertaling). U kunt deze zelf ook van het internet halen, op uw computer installeren en mijn woorden controleren.

De “truc” die toegepast wordt is: het plaatsen van woorden in een bepaalde volgorde.

In het éérste citaat (1) zijn de woorden in een zodanige volgorde gerangschikt dat de tekst niet anders gelezen kán worden dan dat God alle mensen redt. In het 2e citaat, van mijn hand, zijn de woorden zo gerangschikt dat ze **nauwelijks afwijken van de volgorde in de Griekse tekst** en dan zien we dat “**die is**” een verklarende uitdrukking wordt voor het begrip of het werk van “de levende God”. Vandaar dat ook een dubbele punt (ten behoeve van de leesbaarheid) is ingevoegd door mij. Die kunnen we overigens net zo goed weg laten. Dan blijft de bewering overeind. Het Grieks van de Bijbel kent namelijk geen interpunctie. ¹⁾

Wie is Hij? Een Heiland, of redder, **voor** of van alle mensen. Dús klopt het dat iedereen behouden wordt...? Nee, niet zomaar.. Want er staat nog iets achteraan namelijk: “inzonderheid voor de gelovigen”.

Het woord dat hier vertaald is met “inzonderheid” komen we 12 keer tegen in de Bijbel. En in 5 gevallen wordt het vertaald met “vooral”, 3x met “inzonderheid” en verder nog met andere termen als “het meeste”, “in hoge mate”, etc. De tekst zou, wanneer ik zo vrij mag zijn het in hedendaags Nederlands weer te geven als volgt zijn:

Wij doen grote moeite en spannen ons enorm in omdat wij hopen op de levende God die is: een redder voor alle mensen, vooral de gelovigen.

Staat hier nu –en in de oorspronkelijke teksten- dat God alle mensen redden gaat? Dat is en blijft een lastige vraag, als we de context er niet bij nemen.

3.1 Bevestiging door Petrus

Petrus schrijft over de brieven van Paulus het volgende:

Dat heeft ook onze geliefde broeder Paulus u geschreven met de wijsheid die hem is geschonken. Hij schrijft dit overigens in alle brieven waarin hij dit onderwerp ter sprake brengt. Daarin staat een en ander dat moeilijk te begrijpen is en dat door onwetende en onstandvastige mensen, tot hun eigen ondergang, wordt verdraaid; dat doen ze trouwens ook met de overige geschriften. (2 Petrus 3:15, 16, NBV).

Petrus maakt duidelijk dat de woorden van Paulus nogal eens verdraaid werden indertijd. Wellicht mede omdat Paulus dingen schreef, zo stelt Petrus hier, die **moeilijk te begrijpen waren**. En niet alleen de woorden van Paulus, ook de andere Schriften werden verdraaid (anders uitgelegd dan dat ze bedoeld zijn) door mensen. En hij zegt daar iets bij wat een belangrijke waarschuwing voor ons is: dit verdraaien van de woorden van Paulus en de andere geschriften zal leiden tot **de [eigen] ondergang** van degenen die dit doen.

Opvallend is dat Petrus hier de woorden van Paulus dus **bevestigt**. Hij **ontkent helemaal niets** van wat Paulus geleerd heeft. Wat Paulus leert is dus –en dit is een belangrijke constatering!- **niet iets wat uniek is voor Paulus!** Ook Petrus namelijk **onderschrijft en leert hetzelfde als Paulus**. Dat zegt hij toch immers zelf?

Het “Genade Evangelie” wordt daarmee niet iets wat alleen maar geleerd wordt door Paulus. Deze constatering is heel erg belangrijk omdat wij ons in de discussie over dit “Genade Evangelie” nu niet meer hoeven te beperken tot de brieven van Paulus maar ook de brieven van de andere Apostelen mogen (en moeten!) raadplegen om te zien of het waar is wat mensen ons vertellen. En wanneer het waar is wat mensen ons vertellen, dat iedereen behouden wordt, dan zal dit ook terug te vinden zijn in de andere brieven en de Evangelieën. **Want het kan niet zo zijn dat Gods Woord zichzelf tegenspreekt!**

---

¹ ... De in het Grieks geschreven bijbelhandschriften (..) tussen de woorden, en ook **ontbreken interpunctie en accenttekens**. ... [God's Woord - Handschriften van de Bijbel]

Niet alleen Petrus predikte aan de heidenen (Denk aan Cornelius, Handelingen 10) maar ook Johannes had een kring van leerlingen of discipelen, zoals Polycarpus en Ignatius, waar ook heidenen toe behoorden. De gemeente uit de begintijd maakte dus duidelijk géén onderscheid in bediening of toepassing van de brieven van de diverse apostelen.

3.2 De eerste gemeente

De eerste gemeente ontstond op de Pinksterdag. Er kwamen, op de prediking van Petrus, 3.000 mensen tot wedergeboorte en ze lieten zich vervolgens dopen. De verkondigers van het "Genade Evangelie" vertellen dat deze eerste Gemeente een gemeente van Joden was. Pas later, vanaf volgens sommigen Handelingen 28, werd het Evangelie, door Paulus, naar de heidenen gebracht. En dat was het "Genade Evangelie".

Het evangelie wat aan de Joodse gemeente verkondigd werd wordt door sommigen zelfs enigszins laatdunkend het "Evangelie van de voorhuid" genoemd. Was het zo dat Petrus dus een ander evangelie verkondigde? Verkondigde Petrus exclusief aan de Joden en Paulus exclusief aan de heidenen?

De eerste gemeente bestond uit ruim 3.000 mensen. De 120 discipelen (!) inclus. Daarna groeide de gemeente snel. Eén van de eerste heiden-bekeerlingen die met naam genoemd werd was Cornelius, in Handelingen 10. Deze kwam tot geloof door... Petrus! En we zien nog iets bijzonders, in Handelingen 6:1-15 lezen we namelijk dat er binnen de gemeente onrust of "gemor" ontstond vanuit de Grieks-sprekenden tegenover de Hebreëen (= Joden!) omdat de Joodse weduwen meer aandacht zouden krijgen. Petrus en de andere Apostelen onderkennen hun fout en stellen diakenen aan. Van één van hen wordt expliciet genoemd dat hij een "jodengenoot" was; oftewel iemand die in het verleden, als **heiden**, tot het Jodendom was overgegaan.

We zien hier dus dat in de gemeente er een mengeling was van "Grieks-sprekenden" en Hebreëen. De meeste uitleggers zijn van mening dat met de Grieks-sprekenden evenééns Joden zouden kunnen worden bedoeld die (voordat zij Christen werden) de Griekse gewoonten en cultuur (het hellenisme) hadden overgenomen. Oftewel: zij waren ongelovige Joden, en feitelijk te rekenen tot de heidenen. Maar dat niet alleen, zij zullen zich ook met de heidenen vermengt hebben. En de jodengenoot Nikolaüs was letterlijk een "heiden".

Concluderend kan worden gesteld dat er ook in de vroege gemeente ook voormalige heidenen of heidens levende Joden voorkwamen.

Petrus predikte zonder te letten op de etnische achtergrond. Maar ook Paulus deed dit; hij evangeliseerde in de heidense steden op zijn reizen, maar het éérste wat hij deed bij aankomst was: gaan naar de Joden in die plaatsen. Dat was het volk waar zijn hart lag, hij was immers zélf een Jood! Zie: Romeinen 11:1.

Ik kom nog terug op Cornelius. We lezen dat Petrus predikt in het huis van Cornelius, aan een groep van familie en vrienden van Cornelius: "En Petrus opende zijn mond en zeide: Inderdaad bemerk ik, dat er bij God geen aanneming des persoons is, **maar onder elk volk is wie Hem vereert en gerechtigheid werkt, Hem welgevallig**, naar het woord, dat Hij heeft doen brengen aan de kinderen Israëls **om vrede te verkondigen door Jezus Christus. Deze is aller Heer** [...] Toen merkte Petrus op: Zou iemand het water kunnen weren, om dezen te dopen, die evenals wij de heilige Geest hebben ontvangen? En hij beval hen te dopen in de naam van Jezus Christus. Toen verzochten zij hem nog enige dagen te blijven."

Hiermee is volgens mij afdoende bevestigd dat in de eerste gemeente óók heidenen voorkwamen en dat Petrus eveneens het Evangelie van Genade bracht. Dus niet alleen bevestigde hij Paulus' bediening, hij ging Paulus hierin vóór! De andere gelovigen, uit de besnijdenis, verheerlijken God hiervoor: "En toen zij dit gehoord hadden, kwamen zij tot rust en verheerlijkten God, zeggende: Zo heeft dan God ook **de heidenen de bekering ten leven geschonken.**" (Handelingen 11:18)

Hiermee is het dus als we deze twee laatste paragrafen goed bekijken en op ons in laten werken naar mijn mening volstrekt houdbaar geworden ook de woorden van de andere Apostelen en de Evangeliën te raadplegen om te zien hoe dat toch allemaal zit met dat "Genade Evangelie". Ik zal dat niet doen, voorzover mogelijk en mij in het volgende met name beperken tot wat Paulus schrijft, omdat de verkondigers van het "Genade Evangelie" zich op Paulus beroepen.

3.3 Schrift met Schrift vergelijken

We zitten nog steeds met die moeilijke en op twee manieren uit te leggen teksten uit de brief aan Timoteüs. Maar één van de belangrijkste principes in de studie van de Bijbel is het vergelijken van verschillende –met elkaar in verband staande- delen uit de Bijbel.

In dit geval is het dus belangrijk te onderzoeken wat "Genade" betekent (in de brieven van Paulus). We kunnen dat doen door alle teksten die hier verband mee houden, waar we dit woord dus vinden, op een rij te zetten en de teksten te vergelijken. Het woord komt in onze Bijbel meer dan 190 keer voor. Het gaat dus wat ver om álle teksten hier op te nemen. En als we er goed over nadenken dan gáát het helemaal niet om het woord "Genade" (want daar kennen we de betekenis wel van, zie eerder) maar over de vraag: **hoe** of **waardoor** wordt een mens behouden?

3.3.1 De goede strijd

In 1 Korinte 9:22 vinden we een opmerkelijke uitspraak van Paulus:

Voor de zwakken ben ik zwak geworden om hen te winnen. Ik ben voor iedereen wel iets geworden, om in elke situatie althans **enkelen te redden.** (NBV)

Wanneer wij dit lezen, moet de conclusie zijn dat Paulus er alles aan deed om "**enkelen**" te redden. En we lezen verder van Paulus, dat hij aan het einde van zijn leven schrijft:

Mijn bloed wordt al als een offer uitgegoten, het moment waarop ik heenga nadert. Maar ik heb de goede strijd gestreden, de wedloop volbracht, **het geloof behouden.** Nu wacht mij de krans van de gerechtigheid die de Heer, de rechtvaardige rechter, aan mij zal geven op de grote dag; en niet alleen aan mij, **maar aan allen die naar zijn komst hebben uitgezien.** (2 Timoteüs 4:6-8)

Hij maakt duidelijk dat hij zijn geloof behouden heeft, en dat als gevolg daar van de "krans van gerechtigheid" hem wacht bij de Here. En niet alleen hém, maar aan iedereen die naar de komst van de Here Jezus heeft uitgezien.

En in de 1e brief aan Timoteüs schreef Paulus al het volgende:

Neem je in acht, **houd je aan de leer** en **blijf dat doen**; dan **red je zowel jezelf als hen die naar je luisteren.** (1 Timoteüs 4:16)

Met "hen die naar je luisteren" bedoelt Paulus niet de (passieve) toehoorders, maar naar iemand luisteren betekent ook dat je toepast hetgeen die persoon je voorhoudt.

We zien hier dus dat Paulus zijn éigen redding en de redding van de mensen om hem heen verbindt aan een aantal vóórwaarden:

- Je houden aan de leer – de Bijbelse leer - en dit blijven doen;
- Het geloof behouden;
- De Here Jezus verwachten (uitzien naar Zijn komst)
- De goede strijd strijden (de strijd voor het Evangelie)

Als ik dit zo lees en overdenk, dan krijg ik sterk de indruk dat een verkondiging waarin men leert –op basis van de brieven van Paulus- dat God een behouder of redder is van álle mensen, niet strookt met Paulus' eigen woorden – óók die aan het einde van zijn leven. Immers: hij zegt zelf dat er slechts enkelen gered werden, en dat deze enkelen alleen dan gered zijn als ze blijven geloven, blijven vasthouden aan de leer, blijven strijden voor dat geloof en blijven uitzien naar de Here Jezus.

Nu kán het zo zijn dat door Paulus met de leer, het geloof en de goede strijd bedoeld werd op zijn “Genade Evangelie”. Dat slechts enkelen déze aanvaardden en daarvoor streden. Dan zou Paulus dus daarmee de veroorzaker geweest zijn van het eerste schisma (scheuring) binnen de nog zeer jonge, Christelijke, kerk of gemeente. Dan zou dit ook vast ergens beschreven zijn in de brieven van de ándere Apostelen of de (vroeg) kerkvaders' hun werken. Maar, dat is niet het geval... nergens vinden we een aanleiding dit te concluderen, niet in de Bijbel en niet in de buiten-Bijbelse bronnen.

3.3.2 Hij heeft ons gered

In 1 Korinthe 1:18 lezen we dat Paulus schrijft:

De boodschap over het kruis is dwaasheid **voor wie verloren gaan**, maar voor **ons die worden gered** is het de kracht van God.

En in 2 Korinthe 2:15:

Wij zijn de wierook die Christus brandt voor God, zowel onder **hen die worden gered** als onder **hen die verloren gaan**.

En 2 Tessalonicenzen 2:10:

Want ze hebben de liefde voor de waarheid, **die hen had kunnen redden**, niet aanvaard.

En tot slot de brief aan Titus:

Hij heeft ons **gered door het bad van de wedergeboorte** en de vernieuwende kracht van de heilige Geest, die hij door Jezus Christus, onze redder, rijkelijk over ons heeft uitgegoten. (Titus 3:5, 6).

We lezen hier keer op keer twee dingen (en ik heb slechts éneke citaten genomen, en dan ook nog alléén uit de brieven van Paulus).

- Er zijn er die gered (of: behouden) zijn;
- Er zijn er die verloren gaan.

En in de brief aan Titus schrijft Paulus hóe mensen (u en ik!) behouden kunnen worden of zijn: **door de wedergeboorte**.

Hoe zou ik dit moeten of kunnen plaatsen in het licht dat God een “redder is van **alle** mensen”? Met andere woorden dat iederéén behouden wordt?

3.3.3 Uitverkorenen

In Romeinen 3:22-26 leert Paulus het volgende:

God schenkt vrijspraak **aan allen die in Jezus Christus geloven**. En er is geen onderscheid. Iedereen heeft gezondigd en ontbeert de nabijheid van God; en iedereen wordt uit genade, die niets kost, door God als een rechtvaardige aangenomen omdat hij ons door Christus Jezus heeft verlost. Hij is door God aangewezen om door zijn dood het middel tot verzoening te zijn **voor wie gelooft**. Hiermee bewijst God dat hij rechtvaardig is, want in zijn verdraagzaamheid gaat hij voorbij aan de zonden die in het verleden zijn begaan. Hij wil ons nu, in deze tijd, zijn gerechtigheid bewijzen: hij laat ons zien dat hij rechtvaardig is door **iedereen vrij te spreken die in Jezus gelooft**.

Vers 24 leert, in de NBG-vertaling en de Staten Vertaling, dat deze verlossing of redding **in Christus Jezus** is. Dat we dáárdóór gered zijn. We lezen nog een aantal uitspraken van Paulus hierover in de Romeinen-brief:

Romeinen 6:1

“Zo moet het ook voor u vaststaan, dat gij wèl dood zijt voor de zonde, maar levend voor God **in** Christus Jezus.”

Romeinen 6:23

“Want het loon, dat de zonde geeft, is de dood, maar de genade, die God schenkt, is het eeuwige leven **in** Christus Jezus, onze Here.”

Romeinen 8:1

“Zo is er dan nu geen veroordeling voor hen, die **in** Christus Jezus zijn.”

Het “**in** Christus” is hierin heel belangrijk. Efeze 1:4-5 zegt: “**In Christus** immers heeft God, voordat de wereld gegrondvest werd, ons vol liefde uitgekozen om voor hem heilig en zuiver te zijn, en hij heeft ons naar zijn wil en verlangen voorbestemd om **in Jezus Christus** zijn kinderen te worden”

Wie was uitverkoren? Christus was uitverkoren! Dé Uitverkorene. God heeft Hém uitverkoren, zodat een ieder die ín Hém gelooft... méde uitverkoren werd. Dat is geen ingewikkelde predsetinatie-leer (uitverkiezingsleer). Er is er maar één uitverkoren, en dat was de Here Jezus. Doordat wij **in** Hem geloven, “in Hem zijn”, worden wij daardoor automatisch mede-uitverkorenen.

In Romeinen 8:17 leert Paulus tot slot het volgende:

Zijn wij nu kinderen, dan zijn wij ook erfgenamen: erfgenamen van God, en medeërfgenamen van Christus; immers, indien wij delen in zijn lijden, is dat om ook te delen in zijn verheerlijking.

God is een rechtvaardig God. Hij wil voorbijgaan aan onze zonde(n) wannéér wij geloven. Hoe zou nu iemand, die bij leven géén kind van God wilde zijn, en dus **niet** deelde in het **lijden** om Christus’ wil, **wél** delen in de **verheerlijking** (= het eeuwige leven met Christus)? En hoe rijmen we dat soort gedachten dan met bijvoorbeeld 1 Korinthe 15:16-23?

In 1 Timoteüs 4:10 wijst Paulus niet op het werk van Jezus. **Hij wijst op wie God is**. Een “redder van alle mensen”, in de **algemene** zin. Hij bracht de redding, de mogelijkheid er toe, voor allen, **door Jezus te zenden!**

De volgende stap is dat degene die gered wil worden Jezus moet aanvaarden. Daarom is God **in het bijzonder** een redder van de gelovigen. Dat was Paulus' boodschap, en dat was de boodschap van álle Apostelen. Er wordt uit deze tekst naar mijn mening dus véél meer gehaald of ingelegd dan er staat of heeft gestaan.

Daarnaast wil ik nog citeren uit de brief aan de Hebreëen, die waarschijnlijk ook door Paulus geschreven is over wat dan de Here Jezus heeft gedaan:

“en is Hij, volmaakt geworden, een bewerker van eeuwige redding geworden **voor allen die hem gehoorzaam zijn**”. Hebreëen 5:9 (Leidse Vertaling).

De boodschap van Paulus is inderdaad een Evangelie van Genade. Het is een prachtige gift die de Here God, door Christus Jezus, aan ons gegeven heeft. Vraag me niet waarom; ik heb géén idee waaraan u of ik dit verdiend hebben. Het is Gods enórme liefde voor de mens geweest. Voor zijn schepsel, in de algemene zin. De kroon op de schepping, de mens, was door de zonde geen kroon meer. En God heeft dit willen herstellen. Hij hééft het hersteld! Maar Hij vraagt één ding van ons: die érfzonde –het “op eigen houtje willen redden”, het “zonder God willen leven”- óp te geven en ons om te keren (bekeren!) tot Hém!

God heeft ons een Middelaar gestuurd, die de zaak tussen ons eigenwijze mensen en Hem weer recht gezet heeft; maar dan moeten wij wel gehoorzaam willen zijn. Niet het zélf allemaal willen doen en beslissen maar geloven in God. Geloven en aanvaarden dat alléén via Jezus Christus wij tot Hem kunnen gaan.

Ja, **God is een redder van alle mensen**. Hij heeft die redding beloofd in Genesis en effectief geschonken (gratis en voor niets gegeven) toen de Here Jezus kwam om als “offer” voor de mensen te sterven en dát is Genade. We hebben en hadden het niet verdiend. Maar het is neem ik aan nu wel duidelijk wat de Boodschap van de Bijbel is en dus zeker óók de boodschap die Paulus verkondigde: Hij kan ons alléén redden wanneer we “in Christus” zijn. Wanneer we dát offer accepteren! Wanneer we “gekniel hebben aan het kruis”. Doe dat, en de relatie tussen u, jou, en God **is** hersteld vanaf dat moment!

4 Voor eeuwig verloren?

Paulus spreekt duidelijk over het feit dat mensen behouden worden maar ook over het feit dat ze verloren kunnen gaan. De discussie die dán volgt is: is die verlorenheid voor altijd of slechts voor een beperkte tijd? Want wat ik hier voor heb aangehaald weten de Christelijke universalisten óók allemaal wel en daarom moeten zij daar “omheen”. Immers, zij houden vast aan de tekst (**uitlegging er van!**) dat “allen behouden worden”.

4.1 Aion of Aionen

We moeten daarvoor terug naar de grondtekst, tenminste: naar “geschermd met grondteksten”. Helaas wordt dit wellicht een wat lastiger te lezen en te doorgronden gedeelte, maar ik wil u vragen toch de moeite te nemen.

Eén van de belangrijkste “ontdekkingen” van de aanhangers van het “Genade Evangelie” is dat wij als “eenvoudige gelovigen” in het ootje zouden zijn genomen door de vertalers van **alle** Bijbelvertalingen!

In de grondteksten (Grieks) wordt namelijk het woord Aion of een vervoeging hiervan (Aionios) gebruikt wanneer over “eeuwigdurend” of “eeuwig” gesproken wordt. De bewering is nu dat dit woord Aion helemáál niet betekent dat dit voor altijd is. Oftewel het woord “eeuwig” is niet een altijddurende toestand, sterker er wordt nadrukkelijk beweerd dat het hier een **tijdelijke** toestand is. Eén auteur gaat hierin zelfs zóver dat het Koningschap van

Christus als iets **tijdelijks** wordt gezien: "Bij de terugkeer van de Here Jezus Christus breekt **niet een eindeloze eeuwigheid** aan maar "de toekomstige eeuwen".^{vii)}

Wat ik mij direct afvraag bij het lezen van een dergelijke uitspraak is: wat gebeurt er dan daarna? Als Christus **niet** meer regeert? Immers: dit is waar de Christenheid naar uitzielt, al vele eeuwen lang?

Waarom is het belangrijk voor de aanhangers van het "Genade Evangelie" dat Christenen aanvaarden dat het woord Aion of de vervoegingen er van een tijdelijke periode aanduiden? Wel, dat is vrij eenvoudig uit te leggen: daarmee wordt "voor altijd verloren gaan" onmogelijk gemaakt. Met andere woorden: men kan niet voor eeuwig verloren gaan, dat is slechts een tijdelijke staat. Na deze tijdelijke toestand van verlorenheid zal het volgende gebeuren volgens deze leer:

Wanneer eenmaal de dood als laatste vijand zal worden teniet gedaan en daarmee de laatste rangorde van mensen wordt levendgemaakt, dan zal iedere knie zich buigen en alle tong van harte belijden dat Jezus Heer is, tot eer van God de Vader (Filippenzen 2:11). Dan zal God ook alles in hen worden (1Korinthiërs 15:22-28).^{viii)}

De verwijzing naar 1 Korinte 15 hier eerder duidt op de 2^e opstanding. Hier kom ik later nog op terug. Maar ik kan u nu al vertellen dat iedere knie hier niet betekent dat het **alle** mensen zijn die ooit geleefd hebben.

De gedachte is dus als volgt, samengevat:

- Het woord "aion" betekent een beperkte tijd;
- De verloren toestand van een mens is daarmee (automatisch) een beperkte tijd.

Alles in het "Genade Evangelie" draait om deze opvatting, het is het uitgangspunt: we zijn allemaal zwaar voor de gek gehouden met de leer van eeuwigdurende straf.

Maar is dit woord én de vervoeging er van inderdaad onjuist vertaald? Ik wil graag wat kenners van het Grieks aan het woord laten:

Broeder Jaap Fijnvandraat schrijft het volgende:

Moulton en Milligan en vele andere Griekskenners stellen dat 'aion' kan wijzen op een beperkte duur van leven, maar **ook op een oneindige duur**, in het gewone zowel als in het klassieke Grieks heeft 'aionios' de betekenis van **altijddurend**^{ix)}

En D.I. Barst schrijft, onder aanhaling van J.N. Darby, het volgende (en ik neem dit lange gedeelte vanwege het belang er van helemaal over):

Darby, die een **expert op het gebied van het Grieks genoemd mag worden**, zegt hier onder andere het volgende over:

De etymologie van het woord aion, zoals die zo vroeg als bij Aristoteles gegeven wordt, en door hem, is aienon; **altijd bestaand**. Het is aldus veelvuldig gebruikt door Homerus over de dood van zijn helden en op andere wijzen. Veel later zou het gaan betekenen: een bepaalde era, of staat van zijn. Maar wanneer gebruikt op zichzelf in zijn eigen betekenis had het overduidelijk de betekenis van eindeloosheid (eternity). Het wordt aldus gebruikt door Philo in een passage die geen twijfel overlaat: "en aioni de oute pareluthen ouden oute mellei alla monon uphesteke". "In eternity, nothing is either past or to come but only subsists"

Ergens anders werkt Darby uit: Het woord, gebruikt in het Griekse Nieuwe Testament om **eeuwigheid** aan te duiden, is **aionios**, gevormd door **aion**. Dit **laatste** woord wordt door Klassieke Griekse auteurs gebruikt voor "een levensduur", en in de Schrift voor een "dispensatie/bedeling/era" (of loop van omstandigheden in deze wereld geordend door God op grond van een bepaald principe), als ook in de betekenis van "voor altijd".

Aionios heeft de algemene betekenis van een **voortdurend bestaan op grond van een bepaald principe van leven**. Het wordt figuurlijk gebruikt voor het voortdurende bestaan van een gegeven systeem, voortgaande op grond van hetzelfde principe. De juiste uitleg van het woord is; **voortdurende onafgebroken bestaanswijze**.

Darby legt dan uit dat dit bijzonder van toepassing is op de meest intensieve vorm hiervan: Op de eeuwigheid en op God. Hij geeft dan onder andere de voorbeelden van Aristoteles en van Philo. Een ander opmerkelijk voorbeeld is de toepassing van de term op bepaalde denkbeeldige wezens, die in de Oriëntaalse filosofie de voornaamste stof werden voor bepaalde theorieën over het zijn. Deze werden aiones genoemd omdat ze **onsterfelijk en onveranderlijk** waren. Darby haalt dan een autoriteit in de Griekse taal, Mosheim, aan: Aion duidt normaliter een bepaalde of eeuwige duur aan, in tegenstelling tot dat wat eindig of tijdelijk is. Het werd echter ook gebruikt voor wezens die in zichzelf onveranderlijk en onsterfelijk waren. **Arrianus' werk maakt duidelijk dat het ook in de tijd van Christus geboorte gewoonlijk in deze betekenis werd gebruikt door filosofen, als hij een natuur tegengesteld aan de onze wil beschrijven.** "ou gar eimi Aion all' anthropos meros ton panton os ora emeras enstenar me dei os ten oran kai parelthein os oran". Ik ben geen Aion maar een mens, een deel van alle dingen, als een uur van een dag, ik moet bestaan als een uur, en voorbijgaan als een uur. Deze tegenstelling tussen aion met een dergelijk voorbijgaan geeft heeft duidelijkst bewijs van de bedoeling van het woord. x)

Het mooiste voorbeeld van de **ware** betekenis van het woord in de **Bijbelse zin** is hoe Paulus het zelf gebruikt:

Wij richten ons niet op de zichtbare dingen maar op de onzichtbare, want de **zichtbare dingen** zijn **tijdelijk**, de **onzichtbare eeuwig** [**eonios**]. 2 Korinthe 4:18

Wanneer hier bedoeld zou zijn door Paulus dat de onzichtbare dingen, en hij bedoeld hier onze Hemelse toekomst, een afgemeten tijdsperiode betreffen waarom dan in deze tekst de **tijdelijke dingen** tegenover de **tijdelijke** geplaatst? Dat is een zinloze actie! Paulus bedoeld hier dus wel degelijk de **tijdelijke** (= door tijd beperkte) dingen tegenover de **tijdloze** (= niet door tijd beperkte) zaken te zetten.

Niet alleen de kenners van het Grieks zijn het dus met elkaar eens, ook, en dat is het meest belangrijke, de Bijbel zélf geeft duidelijk aan hoe het woord in de Bijbelse zin bedoeld is.

Dit is dan ook het antwoord op de vraag of er een "eeuwig oordeel" is: als er een eeuwige redding is, is er (immers: dezelfde woorden worden gebruikt) ook een eeuwige vernietiging.

Ze zullen **voor eeuwig worden verstoten**, ver van de Heer en van zijn kracht en majesteit. Op die dag komt hij om te worden geprezen **door al de zinnen**, om te worden geëerd **door allen die tot geloof gekomen zijn** – ook door u, want u hebt ons getuigenis aangenomen

Twee vragen zijn nu beantwoord:

1. wie zullen behouden worden?

Alle citaten uit de Bijbel maken het duidelijk en ook dit laatste weer: allen die tot geloof zijn gekomen.

2. voor hoelang duurt dit behoud of de verstoting?

Voor eeuwig, zijnde: een **onbepaalde, niet afgemeten**, tijdsduur.

Vergelijk ook 1 Tessalonicenzen 4:13-18: “voor **altijd** met de Heere”.

4.2 Dilemma

Tot slot van dit gedeelte wil ik de verkondigers van het “Genade Evangelie” nog een dilemma voorleggen. Als wij aanvaarden dat het woord “Aion” of vervoegingen er van betekent dat hier een afgemeten tijdsperiode wordt bedoeld hoe dan met deze twee schriftgedeelten om te gaan?

Openbaring 20:10

En de duivel, die hen misleidde, wordt in de poel van vuur en zwavel gegooid, bij het beest en de valse profeet. Daar zullen ze dag en nacht worden gepijnigd, tot in **eeuwigheid**.

Van dit gedeelte wordt dus door hen gezegd, dat het woord “Eeuwigheid” (Aionon) betekent dat het **niet** voor altijd is, dat dit een periode is welke eindig is.

Openbaring 1:17-18

Toen ik hem zag viel ik als dood voor zijn voeten neer. Maar hij legde zijn rechterhand op me en zei: ‘Wees niet bang. Ik ben de eerste en de laatste. Ik ben degene die leeft; ik was dood, **maar ik leef, nu en tot in eeuwigheid**. Ik heb de sleutels van de dood en van het dodenrijk.

In dit gedeelte wordt in de grondtekst exact hetzelfde woord (Aionon) gebruikt en ook identiek (“concordant”!) vertaald door de Bijbelvertalers, wereldwijd.

Door de verkondigers van het “Genade Evangelie” wordt gesteld dat wij het “Woord recht moeten snijden”. Dat we de “juiste sleutel tot het begrijpen van de Bijbel” moeten kennen en hanteren. Ik kan er niet te diep op ingaan allemaal, maar bedoeld wordt dat we moeten aanvaarden dat, onder andere, hun **interpretatie** van de “grondtekst” de juiste is. Dát is de “juiste sleutel”... ?

Ik heb u nu, hoop ik, voldoende overtuigend laten zien dat dit een **valse sleutel** is. Je krijgt er de deur naar de eeuwigheid niet mee open, om het zo maar eens te zeggen.

Niet alleen het Nieuwe Testament spreekt over de eeuwigheid, ook het Oude. We nemen hier nog één Bijbelvers op, waarin de Here zélf verklaard wat hij met dit begrip bedoeld, het gaat hier over het bestaan van het volk Israël, over het Nieuwe Verbond dat de Here met hen zal sluiten, en dit is een **eeuwig verbond**. Hoe lang duurt dat verbond?

Zo zegt de HERE: Als de hemel boven te meten is en de fundamenten der aarde beneden na te speuren zijn, dan zal Ik heel het nageslacht van Israël verwerpen om al hetgeen zij gedaan hebben, luidt het woord des HEREN. Zie, de dagen komen, luidt het woord des HEREN, dat de stad voor de HERE opgebouwd wordt, van de Chananeltoren af tot aan de Hoekpoort; dan gaat het meetsnoer verder rechtuit tot aan de heuvel Gareb en wendt zich naar Goa; en het gehele lijkendal met de as, en

al de velden tot aan de beek Kidron, tot aan de hoek van de Paardenpoort oostwaarts, zal de HERE heilig zijn; er zal niet weer vernield en verwoest worden in eeuwigheid. (Jeremia 31:37-40, NBG)

Oftewel: zodra het mogelijk **zou zijn** om de hemel te meten (!) zal God het Nieuwe verbond verbreken dat Hij zal sluiten met ze. Dit is een ónmogelijkheid. Het is iets wat niemand óóit zal lukken. En, zo leert dan het 40e vers, daarom duurt het voor eeuwig. Dat is dus: voor altijd. Er komt geen einde aan de hemel, zo komt er ook géén einde aan de eeuwigheid.

De Groot Nieuws Bijbel verwoordt het zo: “*Zolang als ik het heelal in stand houd, zolang ook zal Israël mijn volk zijn. Ook al zou iemand de hemel kunnen meten en de fundamenten van de aarde peilen, dan nog zou ik het volk van Israël niet verwerpen, wat ze ook gedaan hebben; dat beloof ik.*” (v. 36-37, GNB 1996)

Nu is dit een “hebreeuwse grondtekst” en “bedoeld voor Israël” zal de tegenwerping zijn wellicht. Maar het woord dat hier gebruikt wordt in de grondtekst is hetzelfde als het woord dat onder andere gebruikt wordt in Genesis 3:22, waar de Here de levensduur van de mens beperkt – **sterfelijkheid** tegenover het **voor altijd leven**. Vergelijk wat ik eerder schreef over 2 Korinthe 4:18 waar het tijdelijke (het aardse leven) tegenover het eeuwige werd geplaatst door Paulus.

De vraag is: welke eeuwigheid kiest u? Geloven wij dat we na dit leven voor ééuwig, dat is: altijd, zullen leven? Geloven wij dat de Here Jezus **voor altijd** uit de dood is opgestaan, tot onze redding, of dat die opstanding óók “tijdelijk” of “door tijd beperkt” is?

5 Hoe zit dat met de Hel?

Ik had beloofd terug te komen op het begrip “hel”. Dit is één van de moeilijkste onderwerpen. Als mens zeggen we al snel: “als God een God van liefde is, waarom stuurt Hij dan mensen naar de hel? Alléén maar omdat ze niet geloofden? Dát kan ik niet aanvaarden!”. Daarbij speelt ook vaak iets anders mee; er zijn (veel) mensen om ons heen – familie, vrienden, partners – die niet geloven in God. Het láátste dat wij hen als mens gunnen is voor eeuwig gestraft te worden voor hun ongeloof. Waarom, zo redeneren we, zou God mensen die goed zijn – bijvoorbeeld goede humanisten – voor altijd laten “branden of folteren in de hel”? Wij kunnen als moderne mens niet met die gedachte uit de voeten. Jarenlang is het begrip ‘hel’ ook misbruikt, door mensen te dreigen en angstig te maken hiermee.

Aanhangers van het “Genade Evangelie” betwisten het bestaan van de hel. In veel van deze stromingen komen we de gedachte tegen, zie ook eerder, dat de hel (die zij anders noemen) op zijn hoogst een tijdelijk verschijnsel is. Is dit juist? Is er inderdaad géén hel? Is er inderdaad “geen veroordeling meer” zoals men dan citeert?

5.1 Het woord of begrip “hel”

Het woord Hel is een vertaling (in het Nieuwe Testament) van het woord **Gehenna**. Dat was de plaats, buiten Jeruzalem, waar in de tijd van Israël’s afdwaling en afgoderij – maar ook daarvóór al, toen Israël het land nog niet bezat- de kinderen aan de Moloch werden geofferd.

In Jeremia 31:40 wordt dit gebied het **lijkendal** genoemd. In de tijd van het Nieuwe Testament was het de vuilstort; daar waar al het afval werd verbrand. Er was daar continue vuur: brandjes en branden. Het was dus een verschrikkelijke plaats: er werd in het verleden aan de afgoden geofferd en nu was het een plek waar continue stank van verbranding en ontbinding was. Volgens de Here Jezus was het de plaats waar de farizeëen en de schriftgeleerden die het volk misleiden thuishoorden. Populair gezegd: “bij het grof vuil” of... “in de vuilverbranding”. (vgl. Matteüs 23:33)

Het woord “hel” komt, in de NBG-vertaling van de Bijbel, 9 keer voor in het Nieuwe Testament., te weten in de Evangelieën en de brief van Jakobus. Daarmee wordt het ontkennen van het bestaan er van, van een plaats die werd aangeduid met het woord ‘hel’, of “gehenna” zo u wilt, een lastige zaak.

In het Oude Testament is waar wij het woord “hel” (StatenVertaling) vinden dit een vertaling van het woord “*shaul*” – wat in de NBG-vertaling vertaald is met “dodenrijk”. In het Grieks is het woord voor het dodenrijk: “Hades”, vergelijk bijvoorbeeld Openbaringen 6:8 waar dit woord met “dodenrijk” vertaald is.

Het is zonder twijfel waar dat er een plaats is waar de ongelovigen zijn. Dit is, op dit moment, het dodenrijk. Het is in deze plaats waar zij “gevangen” worden gehouden. Tot het moment dat Christus alles aan zijn voeten heeft onderworpen (1 Korinthe 15:20-28).

5.2 De 2e opstanding: de eeuwige dood

Ik had beloofd op de 2e opstanding terug te komen. Het moment van de 2e opstanding is vrij precies aangegeven in de Bijbel; we zagen al dat in 1 Korinthe 15:20-28 genoemd wordt dat Christus als éérste is opgestaan ²⁾ vervolgens “zij **die van Christus zijn** bij zijn komst”. Oftewel, vergelijk ook 1 Korinthe 15:51-52, bij de zogeheten “opname van de Gemeente”. En dan zegt Paulus: “daarna het einde”. Hij doelt hiermee op “de grote witte troon” of “het laatste oordeel”; met andere woorden: de 2e opstanding (komen we zo op terug). Daarmee vat hij het hele gebeuren kort en krachtig samen.

Paulus zegt in 1 Korinthe 15 nog iets over het lichaam dat we als mensen bij de opstanding krijgen; het is géén lichaam van vlees en bloed maar een gééstelijk of **onsterfelijk**, verheerlijkt, lichaam. Hij zegt dit van de **gelovigen**! Vgl. 1 Korinthe 15:35-49, NBG:

Maar, zal iemand zeggen, hoe worden de doden opgewekt? En met wat voor lichaam komen zij? [...] Er wordt een natuurlijk lichaam gezaaid, en een geestelijk lichaam opgewekt. [...] En gelijk wij het beeld van de stoffelijke gedragen hebben, zo zullen wij het beeld van de hemelse dragen.

De óngelovigen hebben dus géén hemels of onsterfelijk lichaam (op dat moment).

Uit de Openbaringen weten we dat dit een lichaam is dat géén rouw meer kent, géén pijn, géén verdriet. Het is een compleet andere manier van “zijn”, als mens, dan dat we nu kennen. Vergelijk bijvoorbeeld Openbaringen 21:4. Het is géén “stoffelijk” lichaam wat we dan zullen hebben maar een lichaam gelijk aan dat wat de Here Jezus had toen Hij verscheen aan de discipelen, na Zijn opstanding.

Dit is dus het gevolg van de 1e opstanding. De 2e opstanding zien we nauwkeuriger beschreven in Openbaringen 20. Eérsst zien we het duizendjarige rijk hier beschreven. Vervolgens, in de verzen 11-15 de 2e opstanding.

Toen zag ik een grote witte troon en hem die daarop zat. De aarde en de hemel vluchtten van hem weg en verdwenen in het niets. Ik zag de doden, jong en oud, voor de troon staan. Er werden boeken geopend. Toen werd er nog een geopend: het boek van het leven. De doden werden op grond van wat in de boeken stond geoordeeld naar hun daden. De zee stond de doden die ze in zich had af, en ook de dood en het dodenrijk stonden hun doden af. En iedereen werd geoordeeld naar zijn daden. Toen werden de dood en het dodenrijk in de vuurpoel gegooid. Dit is de

---

² Er zijn mensen door de Here Jezus uit de dood opgewekt vóórdat Hij opstond uit de dood. Met dit verschil: Christus stond op zonder opnieuw te sterven, Hij was de éérste die de dood overwon en voor altijd en eeuwig leeft.

tweede dood: de vuurpoel. Wie niet in het boek van het leven bleek te staan werd in de vuurpoel gegooid. (Openbaring 20:11-15, NBV)

De dood en het dodenrijk staan hun doden af (de zielen die daar in zijn); God opent de boeken. En de mensen worden geoordeeld naar hun daden. Wie niet in het boek des levens staat, word samen met de dood en het dodenrijk in de poel van vuur gegooid. Hier wordt dus niet gesproken over het werpen in de hel of het dodenrijk, maar in de poel van vuur. Om voor altijd vernietigd te worden, er niet meer te zijn. Dit is, zie ook Openbaringen 21:8, de "tweede dood".

Ik begeef mij nu wellicht op "glad ijs", maar het is een gedachte die naar mijn mening Bijbels te staven is: de satan heeft massa's mensen wijsgemaakt dat er na de dood niets meer is. Men zegt: "Dood = dood". Zoals we weten vertelde hij aan Adam en Eva ook een halve waarheid in het Paradijs: ze zouden als God zijn, met kennis van goed en kwaad, als ze zouden eten van de 'boom van kennis'. Dat was slechts de helft van de waarheid. Want de satan wist ook dat ze daarmee, door deze zonde te begaan (gelijk aan God willen zijn, hun leven zelf willen inrichten zonder verantwoording te hoeven afleggen aan God) sterfelijk zouden worden. Maar dát vertelde hij er niet bij!

Zo heeft hij ook de mensheid wijsgemaakt dat er na de dood niets meer is. Volgens mij zien wij dit echter pas hier gebeuren: bij de 2^e dood zullen de zielen uit het dodenrijk worden geoordeeld. En staan zij niet in het boek des levens, dan zullen zij voor altijd vernietigd worden. Zij zullen voor altijd van God gescheiden zijn. Is dit een altijd-durende foltering in een hel? Persoonlijk geloof ik niet dat daar Bijbelse grond voor is.

1. men heeft geen lichaam meer zoals wij dat kennen (immers, na de dood is dat lichaam niet meer, verklaart Paulus ons) en zal daarom geen (fysieke) pijn kennen. Het beeld van een hel waar je voor eeuwig zou branden is een middeleeuws schrikbeeld dat lang door de kerk in stand gehouden is om de mensen angstig te maken en "onder de (kerkelijke) knoet te houden".
2. zou men wel voor eeuwig gefolterd moeten worden "in de hel" dan zou God bij de 2^e opstanding hiervoor speciaal hen een lichaam moeten geven – net als het hemelse, verheerlijkte en onsterfelijke, lichaam dat de gelovigen bij de 1^e opstanding kregen. Hier is absoluut geen grond voor om dit te veronderstellen. Waarom ook zou God speciaal voor dit doel deze (ongelovigen) een lichaam geven of scheppen? Dat gaat helemaal in tegen de Bijbelse beeldvorming naar mijn mening. God kan toch niet gaan scheppen met een dergelijk doel? Dat is absoluut tegen Zijn wezen!

De vuilverbranding, het **Gehenna**, was een plaats waar door vuur het afval verteerd werd; het is daarmee een **beeld** van een plaats waar God de zielen van de ongelovigen vernietigd, dat wil zeggen: **wegdoet**. Ze zijn niet meer. Zij zullen inderdaad **voor altijd dood zijn**. U kunt tegenwerpen "*Er staat toch dat ze in het vuur worden geworpen?*". Ja dat klopt. Er staat ook in dezelfde tekst: "*De aarde en de hemel vluchtten van hem weg en verdwenen in het niets*"... hoe legt u dat dan uit?

Of ze in die toestand van voor altijd van God gescheiden zijn, dus eeuwig dood zijn, iets daarvan ervaren weet ik niet. Wel maakt de gelijkenis in Lukas 16 duidelijk dat **in het dodenrijk** –waar men tot dat moment in gevangenschap gehouden werd- er **geleden** wordt onder deze toestand (gescheiden van God) door de ongelovigen.

Er is één uitzondering op dit alles; er zijn drie personen die niet ontkomen zullen –met zekerheid- aan een eeuwige foltering en pijn als straf voor wat zij de mensen hebben aangedaan:

En de duivel, die hen misleidde, wordt in de poel van vuur en zwavel gegooid, bij het beest en de valse profeet. Daar zullen ze dag en nacht worden gepijnigd, tot in eeuwigheid. (Openbaringen 20:10).

Waarom zij wel? **Zij hebben op dat moment (nog) hun lichamen!** Zij kunnen daarom ook op die manier gestraft worden. Zij verdienen die straf, voor het verleiden en kapot maken van de mensen. Daarna komt de nieuwe Hemel en de nieuwe aarde. Waar géén plaats meer is voor rouw, verdriet, pijn of tranen. Waar géén dood meer is. Daar is God alles in allen. Welke allen zijn dat? Allen die in Hem geloofd hebben, want de andere mensen (zielen) zijn niet meer.

Moet onze boodschap zijn dat er niemand verloren gaat? Dat ieder mens uiteindelijk behouden zal worden? **Nee.** De Bijbel is overduidelijk; **kies nu wie je zult dienen!**

Dien je God en geloof je Hem en in wie Hij gezonden heeft, Jezus, dan zul je voor eeuwig mét Hem leven. Wil je God niet dienen, en niet geloven in Hem die Hij gezonden heeft dan zul je op een dag opstaan uit het dodenrijk en ontdekken dat God je het oordeel aanzegt voor dit ongeloof; dat je niet voor eeuwig met Hem zult mogen leven maar voor eeuwig van Hem gescheiden zult zijn. **Dat je voor altijd van God gescheiden, dood, zult zijn.**

God heeft dit nooit zo gewild of bedoeld. U en jij waren bedoeld als kroon op Zijn schepping. Hij is een redder –door Jezus Christus- van alle mensen. Zeker, helemaal waar. Maar Hij is ook rechtvaardig; Hij kan je alléén redden wanneer je dat offer van Jezus aanvaard en in Hem geloofd.

Er is géén tweede kans. Je hebt nú de kans!

Want God had de wereld zo lief dat hij zijn enige Zoon heeft gegeven, opdat iedereen die in hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft. God heeft zijn Zoon niet naar de wereld gestuurd om een oordeel over haar te vellen, maar om de wereld door hem te redden. Over wie in hem gelooft wordt geen oordeel uitgesproken, maar wie niet in hem gelooft is al veroordeeld, omdat hij niet wilde geloven in de naam van Gods enige Zoon. (Evangelie van Johannes, hoofdstuk 3:16-18)

6 Nawoord

Ik ben mij er van bewust dat deze brochure op sommige punten controversieel is. Niet iedereen zal het met mij eens zijn, zeker niet voor wat betreft het laatste hoofdstuk. Dit heeft met name te maken, naar mijn mening, met onze kerkelijke opvoeding. Jarenlang is ons voorgehouden dat de niet gelovigen zouden “branden in de hel” voor hun ongelooft en we hebben er vaak moeite mee om daar van af te stappen.

Mijn hoop is dat u mij toestaat anders te denken over de eeuwige verlorenheid van de zielen van de ongelovigen (het betreft hier immers géén heilsfeit!) dan algemeen geleerd wordt en desondanks tóch de rest van deze brochure ter harte neemt. Ik wil geen ‘verzachtende omstandigheden’ gaan creëren. Integendeel, voor ééuwig van God gescheiden te zijn, is dat al niet erg genoeg? Dat **is** een **hel**!

De reden dat het in deze brochure wel ter sprake móest komen hoe ik daarover denk is omdat binnen de leerstellingen over het “Genade Evangelie” dit óók een belangrijke rol speelt (de eindigheid van de verlorenheid). Vandaar dat ik noodgedwongen hierover een stukje “privé mening” moest prijsgeven.

Maar, misschien dat het voor u niet iets is wat u verwerpt, maar juist troost geeft te weten dat ongelovige familie en vrienden wel geoordeeld zullen worden maar niet voor eeuwig gepijnigd en gefolterd. In dat geval ben ik alleen maar blij dát ik het hier heb geschreven.

Daarnaast kan ik mij voorstellen dat u wellicht boos en teleurgesteld bent over het feit dat ik hetgeen u geloofd -ingeval u van mening bent dat God een “redder van alle mensen” en er daarom geen méns verloren gaat- niet aanvaard. Maar, beste broeder of zuster, ik kán niet anders. De Bijbel staat het mij niet toe, hoe graag we als ménsen dit anders zouden willen!

Het doel van deze brochure is niet geweest om iets “nieuws” te brengen maar te onderschrijven wat door de eeuwen heen geleerd is over de vraag: “Wat kan ik doen om behouden te worden”. Het antwoord van Petrus, op de éérste pinksterdag, was een antwoord dat nog steeds geldig is: Bekeer je, keer je af van je boze en slechte levenswandel zonder God. Geloof in God en laat je dopen. Dát is de boodschap die ik van harte onderschrijf. Alleen dán, zo leren en belijden we samen met de Apostelen, zal de mens voor ééuwig en altijd behoren tot het Lichaam van Christus, God’s uitverkoren Gemeente. Omdat we in Hem zijn, de Uitverkorene, als we dit geloven en aanvaarden.

R. Brinkman, mei 2005.

ⁱ Vergelijk 1 Tessalonicenzen 5:21

ⁱⁱ Naar: “Universalism”, CHRISTIAN APOLOGETICS AND RESEARCH MINISTRY

ⁱⁱⁱ GoedBericht, 31 maart 2005. “Toelichting op de inleiding (1)”

^{iv} Wat gelooft ‘Eben-Haëzer’? http://www.ebenhaezer.nl/geloof_1.shtml

^v Jaap van Dorp, oudtestamenticus, “Moet het concordant?”, Nederlands Bijbelgenootschap

^{vi} Interlinear Scripture Analyzer, versie 1.1.1, Andre de Mol © 2005

^{vii} Veelgestelde vragen over Alverzoening, Andre Piet, 5 mei 2005.

^{viii} idem

^{ix} (verzamelde) notities Jaap Fijnvandraat, “De betekenis van Aion en Aionios”

^x “Eeuwig is eeuwig: een analyse van Griekse terminologie in bijbels spraakgebruik”, door D.I.Barst, Stg. Europese Apologetiek